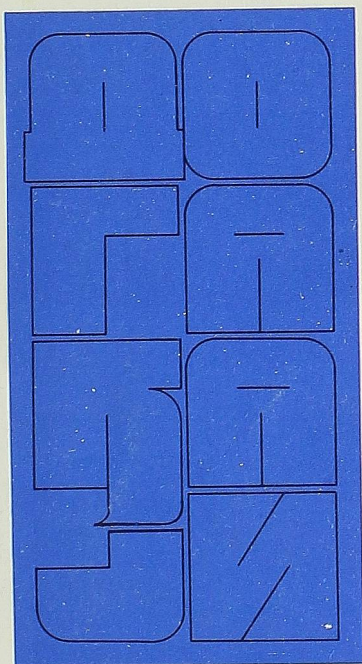

2

лучани, 1994.

Александар Јерков

ЖИВОТ, ФОРМА, МЕТАМОРФОЗЕ*

Данила Киша су највише тиштала два зла — пропадљивост свега што је вредно и ужас савремене цивилизације оличен у искуству логора и тоталитаризма. У првој фази, до **Мансарде**, Киш је трагао за собом као писцем. Када се уз Андија у **Башти**, пепелу сетио писања прве песме, морао је поново да превали читав пут од детињства, присећања и сентименталних успомена од тајне очинства и одрастања, до „савршене пукотине“ у тексту **Пешчаника**, како је сам говорио за овај свој, такође казано његовим речима, „антрополошки роман“. Тајна тоталитаризма и тајна смрти у **Гробници за Бориса Давидовича** и у **Енциклопедији мртвих** представљају последњи велики круг његових опсесија. После ових дела слутило се да ће Данило Киш начинити неки нови, непредвидљиви корак, но није било суђено да тако и буде. Уместо тога данас нестрпљиво очекујемо непознате текстове из његове невелике заоставштине, али се пред нама нашло једно издање које може учинити да се три књиге, „Рани јади“, „Башта, пепео“ и „Пешчаник“, прочитају на нов начин. Наиме, ове три књиге су, према пишчевој жељи, сада у издању Српске књижевне задруге, штампане у истим корицама. Књигу је дискретно и брижно припремила **Мирјана Миоциновић**, а уместо поговора дати су Кишови аутопоетички коментари. Ова три романа је Киш некада сматрао „породичним циклусом“, а онда се под дејством разорне ироније назив прометнуо, опет пишчевом вољом у **Породични циркус**.

У средишту „Породичног циркуса“ је дечак Андеас Сам, но главну улогу има један неодољиви, епохални клоун, средњоевропски херој аутентичног живота, загонетни Едуард Сам. Западноевропски нихилизам је исушио сваки трансцендентални смисао метафизичка престоља су празна и око њих, како би рекао Брехт, дувају хладни ветрови. Весници једног бољег ума, остају клоунови. Сазнање да је свет смешан и тужан, међутим, не умањује потребу да се сачува аутентичност, да се буде другачији, непрактичан, да се животу окрене стваралачка људска страна. Берђајев вели како је спасење ствар првога реда, а човеково профано стваралаштво ствар другог или трећег реда. Ако има спасења. Но, ако има стваралаштва, онда ескапизам маште, моћ да се ни из чега уздигну фиктивни светови није демонски сан, већ Божији дар и утеха тамо где и утехе има мало, ако и она није сасвим и заувек узалудна.

На путу од „Баште, пепела“ и „Раних јада“ до „Пешчаника“, Киш је српску прозу суочио са крајним конзеквенцама модернистичке потраге за Формом, али се јако жестио уколико се није довољно видело да је у тој потрази дао читав свој Живот. С друге стране, наговештавао је постмодерне стратегије,

аутореференцијално кружење текста, текстуалност у којој нестају и свет и сама стварност. У „Башти, пепелу“ се може уочити притајена прича о цивилизацијским променама, док се уз мисао о распадању свих вредности нижу поетичке дилеме које приповедач претвара у исходите приповедања.

Андијева песма на крају „Баште, пепела“ није наведена, већ се говори о њој и о речима од којих је састављена. Како вели Слотердајк, то што није сачувана ниједна Орфејева песма, већ само сведочанство о њој, показује како је сведочанство одувек више значило од стварања. Тако се у Кишовом роману јавила идеја сведочанства о тексту која ће обузети „Пешчаник“. Лирска извесност и емотивност „Раних јада“ је далеко поетичка прошлост. Сада је, у „Пешчанику“, на сцену ступило манипулисање текстом. Зато се „Пешчаник“ распада на токове — на слике, на белешке и на истражни поступак. „Писмо или Садржај“ је основа романескног ткања. Стари Завет се обистињује у Новом, а идеално јединство два текста мисли Августин, зајемчено је идеалношћу инспирације у којој су настајали. За Нортропа Фраја то представља први и најутицајнији модел библијског тоталитета. Подударане смисла приповедања у сва три тока „Пешчаника“ са писмом датим на крају романа показује једно ново идеално стање нарације; потрага за неухватљивим и неименљивим, модернистички зов сирена и потреба да се прикаже неприказиво, завршавају у пукотини између делова текста „Пешчаника“.

Читање прозе Данила Киша је стална потрага за нечим неухватљивим, а ипак неодољиво блиским. Неухватљива је прошлост у „Башти, пепелу“, не може се довршити роман о оцу, ишчежавају и породица и свет у коме се живело; незадрживо је осипање текстова у „Пешчанику“, несхватљива је индивидуалност главног јунака, недостижан је хоризонт његове аутентичне људскости... Пропаст грађанског романа, коју објављује „Пешчаник“, наговештај је једне нове поетичке моћи. Прича која је исконска и вечна не може се ни уобличити, ни довршити. У тој недовршености и неоформљености објављује се нешто Божанско, ако се данас још увек сме тако говорити.

Све је људско недовршено и несавршено, пише у претпоследњој „белешци“ „Породичног циркуса“. Али све не умире, оно „што надживи смрт јесте једна мала ништавна победа, над вечношћу ништавила — доказ људске величине и Јахвине милости“ пише Киш. Са делом ћу се дићи у звезде и бити вечан, име ми се неће затрти, народ ће ме читати и не варају ли песничке слутње, за сва ћу времена живети слављен — вели Овидије на крају **Метаморфоза**.

* Текст је написан поводом изласка из штампе књиге Данила Киша „Породични циркус. Рани јади — Башта, пепео — Пешчаник“, припремила Мирјана Миоциновић, Српска књижевна задруга, Београд, 1993.